

Sprawozdanie z monitoringu południowych gatunków ważek w Polsce za lata 2009-2013.

Od seminarium Sekcji Odonatologicznej w Jeziorach k. Poznania (23-25 październik 2009), na którym podjęto decyzję o prowadzeniu monitoringu południowych gatunków ważek na obszarze Polski minęły obecnie cztery lata. W tym czasie 95 obserwatorów przesłało na mój adres a.miszta@cdpgs.katowice.pl 775 rekordów z 381 stanowisk. Rozkład danych prezentują tabelki 1 i 2, natomiast rozmieszczenie kwadratów UTM, w których prowadzono obserwacje pokazano na tle mapy Polski (rys. 1).

Tab.1. Łączna liczba obserwacji przesłanych przez obserwatorów dla wszystkich południowych gatunków ważek wytypowanych do monitoringu.

	2009*	2010	2011	2012	2013	2009-2013
Liczba rekordów	56	169	127	156	267	775
Liczba stanowisk	36	101	77	97	156	381
Liczba obserwatorów	14 (5)	35 (16)	23 (15)	34 (10)	61 (12)	95 (19)

*- dane mogą być niepełne, ponieważ monitoring gatunków rozpoczęto w roku 2010.

() – liczba obserwatorów należących do Sekcji Odonatologicznej.

Dodatkowe informacje dla roku 2009 otrzymywano zarówno w pierwszym, jak i w kolejnych latach projektu. Sporadycznie docierały także fotografie z lat 2010-2012, lub informacje takie odczytano na forach internetowych: przyroda.pl, entomo.pl, facebook – grupa „Ważki w Polsce”. Były one weryfikowane indywidualnie.

Sezon 2010 należy zaliczyć do bardzo ciepłego na całym obszarze Polski. Sezon 2011 miał wyraźnie zaznaczone trzy długie okresy deszczowe. W roku 2012 pogoda na obszarze Polski układała się w ten sposób, że na południu były długie okresy ciepła, a nawet suszy, natomiast część północna miała dużo opadów. Rok 2013 był nieco „dziwny” pod względem pogody korzystnej dla ważek. Ciepłe okresy przeplatały się z dłuższymi okresami chłodnymi i deszczowymi w czerwcu, w lipcu i we wrześniu, natomiast koniec sezonu przeciągnął się aż do grudnia i odnotowano ostatnie żywe osobniki żagnicy jesiennej *Aeshna mixta* – 1 grudnia, a żagnicy sinej *Aeshna cyanea* – 2 grudnia (obie obserwacje pochodziły z województwa śląskiego).

Trudno jest ocenić czy mniejsza liczba obserwatorów i obserwacji w roku 2011 to wynik kilku, dłuższych okresów deszczowych czy raczej wynik spadku entuzjazmu do nadsyłania obserwacji, który to entuzjazm dał się odczuć w roku 2010. W roku 2012 i 2013 zmobilizowali się amatorzy. Dzięki nim liczba wszystkich obserwatorów osiągnęła w 2012 poziom z roku 2010, natomiast w 2013 podwoiła się. Liczba członków sekcji biorących udział w monitoringu utrzymuje się na poziomie kilkunastu stałych obserwatorów.

Najrzadziej odnotowanym gatunkiem był husarz wędrowny *Anax ephippiger*. W 2010 otrzymano wiele informacji o żagnicy południowej *Aeshna affinis*. W 2012 i 2013 dominowała lecicha białoznaczna *Orthetrum albistylum*. Pozostałe gatunki odnotowywano z różną częstością w kolejnych latach, aczkolwiek w roku 2013 podwoiła się liczba obserwacji szafranki czerwonej *Crocothemis erythraea* w porównaniu z wcześniejszym okresem.

Tab. 2. Liczba stanowisk i/ rekordów dla monitorowanych gatunków w poszczególnych latach.

Gatunek	2009*	2010	2011	2012	2013
<i>Aeshna affinis</i> Żagnica południowa	11/11	46/52	4/4	15/15	30/43
<i>Anax ephippiger</i> Husarz wędrowny	1/1	-	2/2	-	2/2
<i>Crocothemis erythraea</i> Szafranka czerwona	8/8	11/15	14/19	17/24	33/61
<i>Orthetrum albistylum</i> Lecicha białoznaczna	6/7	19/21	33/39	69/72	72/110
<i>Orthetrum brunneum</i> Lecicha południowa	5/8	18/19	10/10	12/13	13/13
<i>Orthetrum coerulescens</i> Lecicha mała	10/17	24/32	21/33	13/19	9/13
<i>Sympetrum fonscolombii</i> Szablak wędrowny	3/3	13/14	15/18	8/9	7/9
<i>Sympetrum meridionale</i> Szablak południowy	1/1	15/16	2/2	3/4	12/16

*- dane mogą być niepełne, ponieważ monitoring gatunków rozpoczęto w roku 2010.

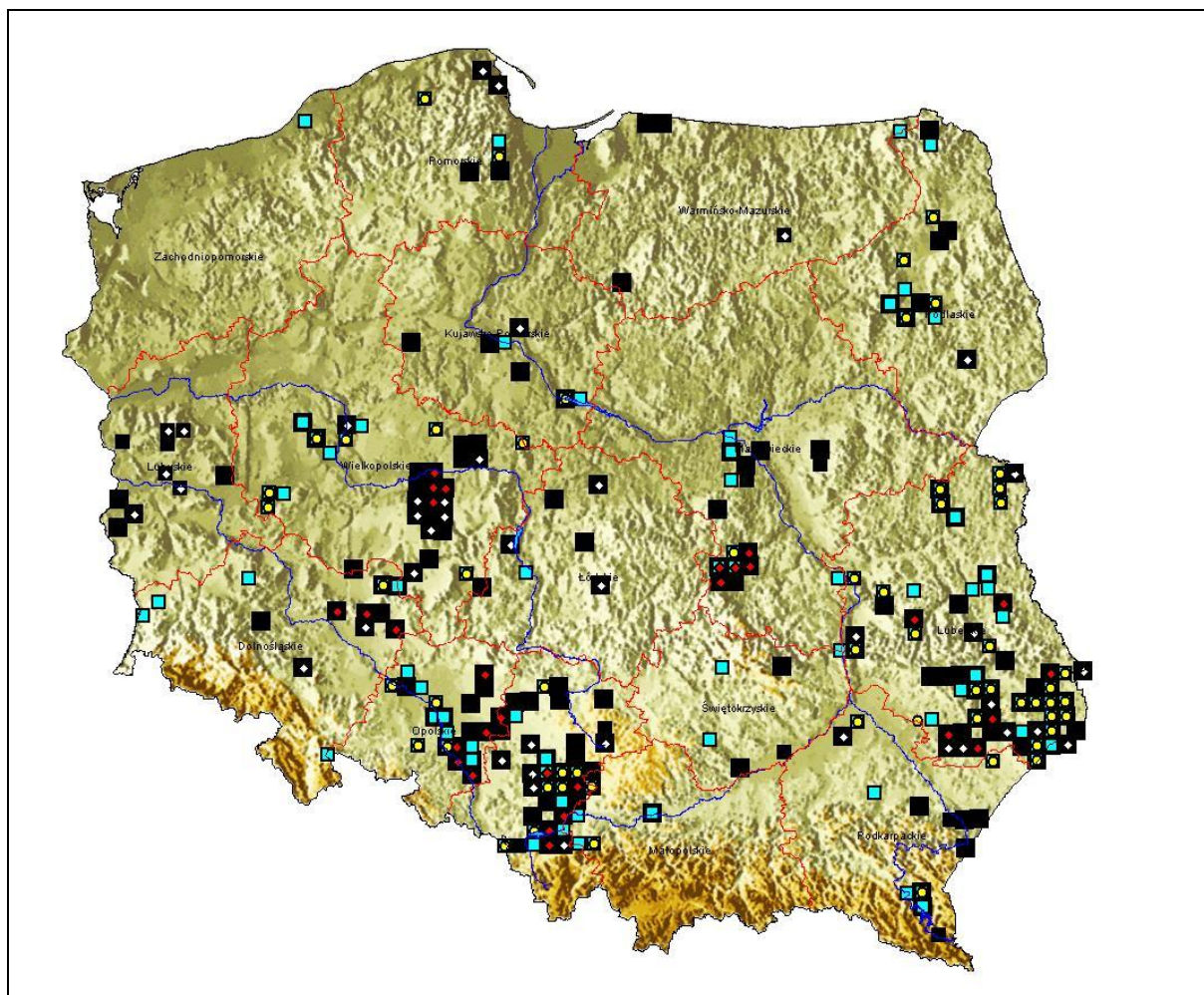
Nie otrzymano ani jednej przesyłki z wynikami, co sugeruje, że ten sposób zbierania danych jest trudniejszy niż fotografowanie. Sprawdził się dobrze wymóg przesyłania fotografii gatunków i siedlisk, ponieważ dzięki kontroli udało się skorygować kilka błędnych oznaczeń lub w ogóle odrzucić obserwacje z powodu nieprawidłowego oznaczenia gatunku.

Najwięcej problemów z oznaczaniem sprawiało amatorom odróżnienie samicy lecicy małej *Orthetrum coerulescens* od lecicy południowej *Orthetrum brunneum* oraz rozpoznanie szablaka południowego *Sympetrum meridionale*, który mylony był z szablakiem pospolitym *Sympetrum vulgatum*. Należałoby rozważyć czy w przypadku tych gorzej rozpoznawanych gatunków nie wprowadzić dodatkowego wymogu fotografowania płytki genitalnej samicy i aparatu kopulacyjnego samca, jako cech bezspornie potwierdzających oznaczenie gatunku. Kilka wątpliwości związanych z rozróżnieniem lecicy małej *O. coerulescens* i lecicy południowej *O. brunneum* udało się rozstrzygnąć dzięki dobrze sfotografowanym skrzydłom.

Z przedstawionego na rysunku 1 ogólnego rozmieszczenia stanowisk można zorientować się, że dalej brakuje obserwatorów w północnej Polsce. Wyraźnie zagęściła się liczba obserwacji na Lubelszczyźnie oraz na Śląsku. Dość dobrze penetrowane jest przez obserwatorów województwo mazowieckie (część środkowa i południowa) oraz wielkopolskie. Uaktywnili się obserwatorzy z podkarpackiego, podlaskiego i kujawsko-pomorskiego. Otrzymano tylko jedną obserwację z zachodniopomorskiego. Przydałaby się większa penetracja tego województwa oraz pomorskiego i warmińsko-mazurskiego, a także północnych części lubuskiego, wielkopolskiego, kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego, głównie obszaru Polski powyżej 52° N.

Bardzo cenne są także informacje, gdzie na pewno południowe gatunki ważek nie były obserwowane pomimo penetracji terenu.

Rys. 1. Rozmieszczenie kwadratów UTM, z których podawano informacje o obserwacji południowych gatunków ważek na stanowiskach w Polsce, z lat 2009-2013.

■ – symbol kwadratu UTM, □ – miejsca, na których notowano zachowania rozrodcze (tworzenie tandemów, kopulacje, składanie jaj) lub stadia larwalne w latach 2009-2012 (◻ – UTM, na obszarze którego występowanie gatunku zostało potwierdzone co najmniej przez dwa lata).

Wyróżniono obserwacje tegoroczne:

■ – symbol kwadratu UTM dla roku 2013, ● – miejsca, na których zanotowano rozród ważek w roku 2013.
(opracowała Alicja Miszta przy pomocy programu GNOMON 3.2).